

Ukrajina, ukrajinština a Češi v počátcích dvacátého století / Ukraine, the Ukrainian language and the Czechs at the beginning of the twentieth century¹

Miroslav Breitfelder

Abstrakt

Studie se zabývá vztahem české veřejnosti i československých politiků a vědců k Ukrajině a Ukrajincům v počátcích 20. století. Zaměřuje se na Ukrajinské národní obrození, které se snažilo obnovit ukrajinský jazyk a kulturu, a na politickou snahu o autonomii v rámci Ruska a později nezávislost na Ruském impériu. Text analyzuje postoje významných osobností, jako byli Tomáš Garrigue Masaryk, Hippolyt Boczkowski, Mychajlo Hruševskij a Jaromír Nečas, kteří se aktivně zajímali o ukrajinské hnutí a snažili se Československo zapojit do podpory ukrajinské nezávislosti. Text také dokumentuje příchod ukrajinských exulantů do Československa po ruském bolševickém puči a analyzuje, jak se česká společnost v té době učila chápat ukrajinskou otázku.

Abstract

The study examines the relationship of the Czech public and Czechoslovak politicians and scientists to Ukraine and Ukrainians in the early 20th century. It focuses on the Ukrainian national revival, which sought to restore Ukrainian language and culture, and on the political struggle for autonomy within Russia and later independence from the Russian Empire. The text analyses the attitudes of prominent figures such as Tomas Garrigue Masaryk, Hippolyte Boczkowski, Mykhailo Hrushevskiy and Jaromir Nečas, who took an active interest in the Ukrainian movement and tried to involve Czechoslovakia in supporting Ukrainian independence. The text also documents the arrival of Ukrainian exiles in Czechoslovakia after the Russian Bolshevik coup and analyses how Czech society at that time was learning to understand the Ukrainian question.

Klíčová slova: Ukrajina; ukrajinská otázka; národní obrození; panslavismus; sebeurčení národů; Tomáš Garrigue Masaryk; Mychajlo Hruševskij; Hippolyt Boczkowski, Jaromír Nečas; Slovanský přehled.

Keywords: Ukraine; Ukrainian question; national revival; Panslavism; self-determination of nations; Tomas Garrigue Masaryk; Mychaylo Hrushevsky; Hippolyt Boczkowski; Jaromír Nečas; Slavic Review.

¹ Tato studie je jedním z výstupů projektu SGS-2023-001 – *Co si beru na cestu a koho na ní potkám. Problematika současné migrace v teorii a praxi.*

Úvod

S exulanty z rozpadlého Ruského impéria se českoslovenští občané mohli setkat již od roku 1917. Jednalo se především o Rusy a Ukrajince. Rusové prchali před bolševiky, Ukrajinci před bolševiky i Rusy, neboť ani „bílí“ Rusové, kteří se snažili porazit a svrhnout Leninovy bolševiky, nepočítali s existencí samostatné a svobodné Ukrajiny. Masového charakteru nabyt exil až v roce 1920, kdy došlo k porážce a ústupu „bílých“ armád. Mezi hlavní centra emigrace se tehdy zařadila evropská města jako Paříž, Berlín, Bělehrad, Sofie a významně také Praha. Pro evropské státy, které stále čelily obtížím spojeným s následky první světové války, znamenali exulanti výraznou sociální a ekonomickou zátěž. Z tohoto důvodu některé vlády dokonce usilovaly o jejich repatriaci zpět do Ruska.² Československo se ovšem stalo zemí, která ruským emigrantům, zejména Rusům a Ukrajincům, poskytla největší podporu. Podle historika Zubova byl objem finančních prostředků, které Československá republika věnovala na pomoc emigrantům, vyšší než podpora všech ostatních států dohromady.³ Prezident Tomáš G. Masaryk byl dobře obeznámen s problematikou Ukrajiny, aktivně podporoval její národně-osvobozenecský boj a významně se angažoval při podpoře ukrajinské emigrace. Díky tomu se během 20. let 20. století v Československu usadila početná komunita ukrajinských exulantů. Tito uprchlíci zahrnovali intelektuály, politiky, internované vojáky, učitele, studenty a další osobnosti, z nichž mnozí bojovali za nezávislost Ukrajiny, a po porážce Ukrajinské lidové republiky byli nuceni uprchnout do exilu.⁴

V letech 1919 až 1921 bylo dokonce v Praze zřízeno diplomatické zastoupení Ukrajiny v Československu.⁵ Tento úřad však zanikl v důsledku diplomatických jednání o zlepšení vzájemných vztahů mezi Československem a Sovětským svazem, a namísto něj bylo na krátkou dobu zřízeno zastupitelství formálně nezávislé Ukrajinské sovětské socialistické republiky. I přes tyto politické změny do Československa nadále přicházeli uprchlíci z Ruska, Ukrajiny i Běloruska, přičemž k masovému přílivu došlo zejména na jaře 1920 po porážce armád generála Děnikina.⁶

² *Emigrace ze SSSR v meziválečném Československu: přínos vědě a kultuře*. Praha: Národní knihovna v Praze, 1991. 87 s. Katalog výstavy z fondů Slovanské knihovny.

³ ZUBOV, Andrej, ed. *Dějiny Ruska 20. století. Díl I. 1894–1939*. Praha: Argo, 2014. 1064 s. ISBN 978-80-257-1277-4, s. 651–655. Zubov ovšem píše výlučně o „ruských“ exulantech.

⁴ ДАНИЛЕНКО Олександр. *Українська еміграція в Чехословацьчнині (1920-і роки): соціокультурний аспект*. In: ЕТНІЧНА ІСТОРІЯ НАРОДІВ ЄВРОПИ. 2001, č. 10, s. 37-40. Dostupné z URL: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2001/10/articles/6.pdf>. [cit. 29. 8. 2024].

⁵ Srv.: *Dobré styky mezi československým státem a Ukrajinou*. In: Národní listy, 25. ledna 1919, č. 22, ISSN 1214-1240, str. 3. Dostupné z URL: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:e7da0fb6-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:629baffd-435e-11dd-b505-00145e5790ea>. [cit. 2024-08-31]. Zpráva ČTK informuje o setkání prezidenta Masaryka s ukrajinským vyslancem.

⁶ ZILYNSKIJ, Bohdan. *Ukrajinci v Čechách a na Moravě: stručný nástin dějin*. Praha: Sdružení

Postoj nových československých představitelů k událostem na východě Evropy se tedy jeví jako konzistentní. Proruské sympatie, ba rusofilii projevovala česká veřejnost od dob národního obrození.⁷ Kam však zařadit Ukrajinu i Ukrajince samotné? Problémem byl již i základní označení. „Terminologie je velmi neustálená; jednotlivá označení: Malorusové, Rusíni, Ukrajinci, Rusňáci mají politický smysl. Ukrajinec nechce se zvat Malorusem, část národa, jež cítí katolicky a autonomicky, nechce být zvána Ukrajinskou atd.“ Masaryk proto se přiklonil k označení Malorus a maloruština „beze všeho politického zabarvení“⁸. Stejně označení lze nalézt i Ottově slovníku, kde je Ukrajina označením toliko geografickým: „Dějiny Ukrajiny viz v čl. Malorusové.“⁹ Poměrně zevrubně se ukrajinské problematice věnovala revue Slovenský přehled, která se touto otázkou zabývala prakticky od doby svého vzniku, tedy od roku 1899. První číslo mimo jiné obsahuje třídílnou stať Ivana Franko „Literatura ukrajinsko-rusínská“.¹⁰

Čechů z Volyně a jejich přátel, 2002. ISBN 80-903164-1-7. s. 20n. Dostupné také z URL: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uid:1046afb0=-742b11-4e-7a2a005056827-51e?page-uid:07117f50-d809-11e4-ae4e-5ef3fe9ae867> [cit. 2024-08-30].

⁷ Kritický názor na Rusko, Rusy a potažmo ruštinu byl v českých zemích i v druhé polovině 19. století a počátkem století dvacátého poměrně vzácný. Dozvuky národního obrození, barvitě a obsáhle popsané v Jiráskově epopeji F. L. Věk, idealizující Rusko jako zastánce Slovanů, tedy i Čechů převládaly. Román byl poprvé publikován v časopisech, a to v letech 188–1905, knižně pak v nakladatelství Jan Otto v letech 1890–1907. URL: https://cs.wikipedia.org/wiki/F._L._Věk [cit. 2024-09-26]. Ojedinělým českým kritikem ruských poměrů byl již v roce 1844 Karel Havlíček Borovský, jehož *Obrazy z Rus* jsou zajímavou až satirickou sondou do Ruska 19. století. Do deníku Karla Havlíčka Borovského: “V Rusku, pokud zde jsem, sebrat co možná nejvíc dat k popsání tyranstva, jak císaře, tak i pánů, abych měl materiál doma je povzbudit a odvrátit od lásky k ruštině.” BOROVSKÝ, Karel Havlíček. *Obrazy z Rus*. Uspořádal a vydal TOBOLKA, Zdeněk, V. J. OTTO: Praha 1904, s. 7. Havlíčkův deníkový záznam pochází z května roku 1844.

⁸ MASARYK, T. G. *Nová Evropa. Stanovisko slovanské*. Nákladem Gustava Dubského v Praze. 1920, s. 141.

⁹ *Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Dvacátý šestý díl. U - Vusín*. J. Otto: Praha 1907, s. 150. Velké heslo je naproti tomu “Ukrajinofilství”. Tamtéž, s. 150–152. Pod heslem Malorusové se skrývá tvrzení, že se jedná o “vřetev velkého národa ruského”, nicméně ten je – stejně jako řada dalších, například „ukrajinsko – ruský“ - vytlačován novým názvem „Ukrajinec, ukrajinský“. *Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Šestnáctý díl. Lih – Media*. J. Otto: Praha 1900, s. 717.

¹⁰ FRANKO, Ivan: *Literatura ukrajinsko-rusínská I.–II.*, s. 52, 103, 293. *III. Literatura ukrajinsko-rusínská za rok 1898*, s. 385. In: Slovenský přehled: sborník pro poznávání politického, hospodářského, sociálního a kulturního života slovanských států a národů. Ročník I. Redaktor a vydavatel: Adolf Černý. Ročník XXII. Praha 1899. Dostupné z: URL <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uid:792fcd63-5276-11e1-1729-001143e3f55c?page=uid:792fcd64-5276-11e1-1729-001143e3f55c> [cit. 2024-09-25]. Ivan Franko (1856–1916) byl jedním z nejvýznamnějších ukrajinských spisovatelů, básníků, dramatiků, novinářů a politických aktivistů, který hluboce ovlivnil kulturní a intelektuální život své doby. Narodil se v Haliči, tehdy součástí Rakousko-Uherska, a stal se průkopníkem realismu v ukrajinské literatuře. Byl prvním Ukrajincem nominovaným na Nobelovu cenu za literaturu, konkrétně v roce 1915, ale bohužel ocenění nikdy nezískal kvůli své předčasné smrti a politickým okolnostem. Po Ivanu Frankovi byla pojmenována Lvivská univerzita, kde byl sám studentem. Franko byl autorem rozsáhlého díla, které zahrnuje poezii, prózu,

Několik článků je věnováno přímo Ukrajincům v rakouské monarchii, například postavení uherských Rusinů.¹¹

Rudolf Brož: Ukrajinské národní obrození

Systematicky se dějinám ukrajinského národa ve Slovanském přehledu zřejmě jako první věnoval doktor Rudolf Brož, a to v roce 1904 textem „Probuzení národa maloruského“. Jedná se o obsáhlý a podrobný přehled vývoje ukrajinského národa od dob Kyjevské Rusi až po začátek 20. století, přičemž se zaměřuje na klíčové události v politickém, kulturně-literárním a ideologickém kontextu. Ukrajinské národní obrození probíhalo na přelomu 19. a 20. století a bylo vedeno významnými osobnostmi z řad ukrajinské inteligence, kulturními a politickými vůdci. Tento proces byl zaměřen na znovuoživení maloruského (ukrajinského) jazyka, kultury a historického povědomí, přičemž proti němu stály silné politické tlaky, zejména ze strany carského Ruska.

Jednou z klíčových postav byl pro Rudolfa Brože Taras Ševčenko, básník, malíř a významný symbol ukrajinského národního obrození. Jeho literární díla, napsaná v ukrajinštině, inspirovala tisíce lidí k posílení národní identity a povědomí o maloruské (ukrajinské) kultuře. Ševčenkovy básně, zejména jeho epické dílo „Kobzar“, kladly důraz na historii ukrajinského lidu, jeho boj za svobodu a právo na vlastní národní existenci.

dramata a vědecké práce. Napsal více než sto povídek a desítky románů, mezi jeho nejznámější díla patří historický román Zakhar Berkut a rozsáhlá báseň Mojžiš (1905), která reflektuje konflikt mezi vůdcem a jeho lidem. Jeho tvorba měla výrazný sociální a revoluční tón, jak ukazují básně jako Věčný revolucionář a Kameníci. Ovládal více než dvacet jazyků a byl jedním z neplodnějších překladatelů své doby. Překládal díla autorů jako Dante Alighieri, William Shakespeare, Heinrich Heine a mnoho dalších do ukrajinštiny, čímž vytvářel most mezi ukrajinskou a světovou literaturou. Navzdory svému talentu a intelektuálnímu přínosu musel Franko často bojovat s politickým tlakem, což vedlo k tomu, že byl několikrát uvězněn kvůli svým radikálním názorům. Franko také výrazně přispěl k ukrajinské vědě. I když pro své politické postoje nezískal akademickou pozici na Lvivské univerzitě, publikoval přes 3000 vědeckých článků v oblasti filozofie, literatury, historie a folkloristiky. Jeho vědecký zájem zahrnoval témata od biblických textů po evropskou symboliku a analýzy ukrajinské lidové slovesnosti. Frankova tvorba zůstává důležitá i dnes, kdy jeho díla ovlivňují nejen literaturu, ale i další formy umění, včetně divadelních adaptací, filmů a moderní hudby. Zdroj: *Franko, Ivan*. Dostupné z URL: <https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CF%5CR%5CFrankoIvan.htm>. [cit. 2024-09-30]. Lviv označuje v ukrajinštině město, které v češtině známe pod jménem Lvov, v polštině jako Lwów, v ruštině Lvov, v němčině Lemberg, v jidiš Lemberik, v litevštině Lvovas. Text článku se týká Ukrajiny a ukrajinské problematiky, a proto se držím ukrajinské varianty. Srv. SNYDER, Timothy. *Obnova národů. Polsko, Ukrajina, Litva, Bělorusko 1569–1999*. Past production / PANT: Praha 2018. ISBN 978-80-906778-4-5, s. 11.

¹¹ Soupis textů věnovaných ve Slovanském přehledu ukrajinské problematice lze nalézt v pečlivě sestavené bakalářské práci, jejímž autorem je: KRAVEC, Vladyslav. *Obraz Ukrajiny na stránkách časopisu Slovanský přehled v letech 1898–1914* [online]. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav slavistiky, 2019 [cit. 2024-09-29]. Vedoucí práce PhDr. Petr Kalina, Ph.D. Dostupné z: URL https://is.muni.cz/th/veovy/Bakalarska_prace_Kravec.pdf.

Další významnou postavou byl Mykola Kostomarov, historik a spisovatel, který se zasadil o zpracování dějin Malorusů z ukrajinské perspektivy. Kostomarov byl rovněž jedním ze zakladatelů „Bratrstva sv. Cyrila a Metoděje“ (1845–1847), tajné organizace, která se snažila o národní obrození a sjednocení slovanských národů. Organizace byla z velké části inspirována ideály panslavismu, které propagovaly myšlenku kulturní spolupráce a politického sjednocení slovanských národů na základě rovnosti a bratrství. Kromě těchto dvou osobností sehráli důležitou roli také další ukrajinští myslitelé a aktivisté, jako například Pantelejmon Kuliš, který byl jedním z prvních spisovatelů, kteří publikovali ukrajinskou prózu. Kuliš také přispěl k vývoji ukrajinského pravopisu a spolu s Ševčenkem a Kostomarovem tvořil intelektuální jádro ukrajinského národního hnutí. Na organizované úrovni se národní probuzení realizovalo prostřednictvím různých kulturních a osvětových spolků, které byly zaměřené na podporu ukrajinské literatury, hudby a historie. Významné byly i čtenářské spolky, které se rozšiřovaly především na venkově, kde organizovaly knihovny a čítárny, aby místní obyvatelstvo mělo přístup k literatuře v ukrajinštině. Studentské hnutí hrálo také nezanedbatelnou roli, přičemž mladí intelektuálové často vedli politické a kulturní aktivity zaměřené na obranu ukrajinské národní identity proti rusifikačním snahám carského režimu.¹²

Ukrajinská otázka Hyppolita Boczkowského

V letech 1910 a 1911 vyšla v této revui významná, možná až zásadní stať Hyppolita Boczkowského¹³ „Ukrajinská otázka“, jejíž text začíná konstatováním, že

¹² BROŽ, Rudolf. *Probuzení maloruského národa*. In: Slovánský přehled: sborník statí, dopisův a zpráv ze života slovanského. Majetník, vydavatel a redaktor: Adolf Černý. Ročník VI. Nakladatel F. Šimáček Praha 1904, s. 14–18, 65–69, 109–113, 160–165, 214–216, 297–302, 346–354, 385–399. Dostupné též z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:7cc688b3-5276=11-1e1586-001143-3e55fc?page-uuid:7cc688b4-5276-11e1-1586-001143e3f55c>. [cit. 2024-09-29].

¹³ Hyppolit Olgerd Boczkowski (též Ippolit Olgerd Bočovskij nebo Hipolyt Boczkowski či Ippolit Ol'herd Bočovsk'kyj) (1885–1939) mimořádně zajímavá postava, která se významně zapsala do dějin jako politolog, novinář, sociolog a aktivista za práva národnostních menšin. Narodil se v tehdy ruské části Ukrajiny, v oblasti s polsko-litevskými kořeny, a svou identitu formoval na pomezí několika kultur. Během revolučních událostí roku 1905 se aktivně podílel na politických aktivitách, což vedlo k jeho nucenému odchodu z Ruska. Uchýlil se do Prahy, kde se stal respektovanou osobností českého akademického i veřejného života. Několikrát se setkal i s prezidentem Masarykem (poprvé již v roce 1908) a pokládal se za jeho „mimouniverzitního“ studenta. V českém prostředí Boczkowski začal přispívat do odborných časopisů, jako například do "Slovanského přehledu", a svými články seznamoval českou veřejnost s problémy nestátních národů, především Ukrajinců, ale také jiných národních hnutí, jako bylo to finské či keltské. Během války přispíval do českého sociálnědemokratického tisku detailními články zaměřenými na Armény, Litevce, Lotyšy, Bělorusy a především Ukrajince, s nimiž byl nejvíce spojen. V roce 1915 vydal v češtině informativní knihu o ukrajinské otázce. O rok později, v roce 1916, vydal ve Vídni ukrajinsky psanou práci věnovanou porobeným národům carského Ruska, a v roce 1918 následovala kniha, která se zabývala aktuálními otázkami národnostních problémů. Do ukrajinského časopisu, který vycházel ve Vídni, začal také psát články na téma českých a česko-ukrajinských vztahů. V době existence Ukrajinské lidové republiky (UNR) úzce spolupracoval s její diplomatickou misí v Praze, kde se podílel na vydávání

ukrajinská otázka byla dlouhodobě ignorována nebo dokonce tendenčně překrucována jak v Rusku a dalších sousedních státech, tak v širším slovanském světě, Ukrajinské hnutí bylo často považováno za separatistické a protislovanské, což vedlo k nepochopení jeho skutečné podstaty. Tento názor podle Boczkowského pramenil z předsudků a špatného výkladu událostí, přičemž ukrajinská otázka zůstala pro mnoho lidí „terra incognita“, tedy neznámou zemí.

Podle Boczkowského většina slovanských národů vnímá ukrajinské hnutí jako něco, co je v rozporu se slovanskými ideály jednoty a spolupráce. Někteří dokonce věří, že ukrajinské snahy o národní osamostatnění byly inspirovány cizími mocnostmi, zejména Německem. Tento narativ byl posílen „legendou o berlínských markách“, která tvrdila, že Němci financovali ukrajinské nacionalisty ve snaze oslabit Rusko a slovanský svět jako celek. Boczkowski tyto názory odmítá a snaží se ukázat, že ukrajinské národní hnutí je přirozeným a legitimním důsledkem historického a kulturního vývoje Ukrajiny.

Jedním z hlavních cílů článku je prozkoumání historických základů ukrajinské národní identity. Uvádí, že mnoho ruských historiků a filologů se snažilo dokázat, že Ukrajinci nejsou samostatným národem, ale pouze jednou z větví ruského národa. Tento argument byl založen na lingvistických a historických studiích, které zdůrazňovaly společný původ Velkorusů, Malorusů (Ukrajinců) a Bělorusů. Například profesor T. Florinskij, jeden z hlavních odpůrců ukrajinské samostatnosti, tvrdil, že ukrajinština není samostatným jazykem, ale pouze nářečím ruštiny. Podle něj nebyl žádný důvod pro vznik samostatné ukrajinské literatury či kultury, protože ruský literární jazyk byl „společným majetkem“ všech větví ruského národa.

brožur týkajících se ukrajinské otázky. V období meziválečného Československa Boczkowski působil jako profesor sociologie na Ukrajinské hospodářské akademii v Poděbradech, kde se věnoval výuce i publikacím. Jeho nejvýznamnějším dílem z této doby je kniha „Vstup do naciologie“ (1934–1935), v níž se věnoval problematice vzniku a formování moderních národů. Toto dílo bylo přeloženo i do němčiny, ale v tehdejší době nezbudilo velkou pozornost. Boczkowski byl také znám svou angažovaností v boji proti sovětské propagandě. V roce 1933, během hladomoru na Ukrajině (holodomor), předsedal výboru pro pomoc Ukrajině v Československu a kritizoval evropské politiky, kteří popírali skutečný rozsah tragédie. Napsal otevřený dopis francouzskému politikovi Édouardu Herriotovi, v němž ostře odsoudil jeho podporu sovětskému režimu a připomněl hrůzy, které na Ukrajině způsobila kolektivizace. V českém a ukrajinském prostředí byl Boczkowski vnímán jako „tribun ztotočených národů“ pro svou neúnavnou práci ve prospěch národního sebeurčení a lidských práv. Jeho příspěvek k boji za svobodu Ukrajinců, stejně jako za práva dalších národů, z něj učinil významnou osobnost nejen české, ale i evropské intelektuální scény. Zdroj: *BOCZKOWSKI Hyppolit 1884–1939*. In: Biografický slovník českých zemí. [online]. [cit. 2024-09-15]. Dostupné z: URL https://biography.hiu.cas.cz/wiki/BOCZKOWSKI_Hyppolit_1884%E2%80%931939. Srv. též *Tribune of enslaved nations. The path of Olgierd Bochkovsky*. Dostupné z: URL <https://abn.org.ua/en/history/tribune-of-enslaved-nations-the-path-of-olgerd-bochkovsky> [cit. 2024-09-28].

Boczkowski se ostře vymezuje vůči těmto názorům a zdůrazňuje, že takové interpretace jsou nejen nesprávné, ale také nebezpečné, protože popírají právo Ukrajinců na vlastní národní identitu. Cítuje profesora Šachmatova, který uznával, že ukrajinština se vyvinula jako samostatný literární jazyk a že je přirozené, aby se maloruská (ukrajinská) kultura rozvíjela nezávisle na velkoruské. Šachmatov navíc zdůraznil, že jazykový vývoj nemůže být potlačen administrativními zásahy, jako tomu bylo v carském Rusku, kde byla ukrajinština opakovaně zakazována nebo omezována. Boczkowski dále analyzuje spor o samostatnost ukrajinského národa a jeho kulturní a politická práva. Tento spor se zvláště vyhrotil v 19. století, kdy se objevily první pokusy o vytvoření ukrajinské literatury a kultury. Odpůrci ukrajinského hnutí tvrdili, že Ukrajinci nemají žádnou skutečnou historickou nebo kulturní základnu pro svou samostatnost a že jejich snahy jsou uměle vyvolané politickými zájmy zahraničních mocností, což autor odmítá a upozorňuje, že ukrajinské národní hnutí má hluboké kořeny v dějinách a kultuře Kyjevské Rusi.

Jedním z hlavních historiků, na které se Boczkowski odvolává, je Mykola Kostomarov, který ve své práci *Dvě ruské národnosti* z roku 1861 popsal historické rozdíly mezi Velkorusy a Malorusy (Ukrajinci). Kostomarov tvrdil, že rozdělení ruského národa na dvě větve není novodobým fenoménem, ale sahá až do raného středověku. Ukrajinská národní identita podle něj vznikla v době Kyjevské Rusi, kdy byla Ukrajina kulturním a politickým centrem východních Slovanů. Kostomarov také poukázal na to, že ukrajinská kultura se vyvíjela odlišně od velkoruské, zejména díky vlivu Polsko-litevského státu, jehož součástí byla ukrajinská území po staletí.

Druhým klíčovým historikem, kterého Boczkowski zmiňuje, je Mychajlo Hruševskij, jeden z nejvýznamnějších ukrajinských intelektuálů té doby. Hruševskij ve svých pracích argumentoval, že ukrajinská historie je odlišná od ruské a že ukrajinské země byly po rozpadu Kyjevské Rusi součástí Litevského velkoknížectví a Polsko-litevské unie, což mělo zásadní vliv na formování ukrajinské identity. Hruševskij také zdůrazňoval, že ukrajinská kultura byla po staletí ovlivňována západními (polskými a litevskými) vlivy, zatímco ruská kultura byla více orientována na východ (byzantská tradice a pravoslaví). Tento kulturní rozdíl podle Hruševského posiloval rozdíly mezi Ukrajinci a Rusy a přispěl k formování ukrajinského národního sebevědomí.

Boczkowski souhlasí s Hruševským a dodává, že ukrajinské hnutí není pouze kulturním fenoménem, ale má i hluboký politický význam. Ukrajinci, stejně jako jiné slovanské národy, mají právo na samostatný politický život, a to i navzdory snahám ruské vlády potlačit jejich národní uvědomění. Boczkowski se kriticky staví proti ruské politice, která vnímala jakékoli projevy ukrajinské národní identity jako separatistické a protislovanské. Naopak tvrdí, že ukrajinské

hnutí je autentickým vyjádřením národního sebeuvědomění a že jeho potlačování je nespravedlivé.¹⁴

Boczkowski podrobně popisuje také politické a historické faktory, které vedly k rozvoji ukrajinského národního hnutí. Zmiňuje například tajné výnosy ruské vlády z let 1863 a 1876, které zakazovaly používání ukrajinštiny ve veřejném životě, zejména ve školách a literatuře. Tyto výnosy měly za cíl potlačit ukrajinskou kulturu a asimilovat Ukrajince do ruského národa. Tyto pokusy selhaly, protože ukrajinské hnutí bylo příliš silné a mělo hluboké kořeny ve společnosti.

Další důležitou historickou událostí, kterou Boczkowski zmiňuje, je role ukrajinského národa v Kyjevské Rusi, kde Ukrajinci hráli klíčovou roli při formování státu. Kyjev byl po staletí centrem politické a kulturní moci východních Slovanů, což posilovalo ukrajinské národní vědomí. Po pádu Kyjevské Rusi se Ukrajinci ocitli pod nadvládou Litevského velkoknížectví a později Polsko-litevské unie, což dále ovlivnilo jejich politický a kulturní vývoj.

Ukrajinská otázka je především politickou otázkou a že její řešení nelze nalézt pouze na základě lingvistických nebo historických argumentů. Ukrajinské národní hnutí je podle něj politickým fenoménem, který musí být řešen na politické úrovni, a to respektováním práv Ukrajinců na samostatnost a nezávislost. Apeluje na to, aby Ukrajina nebyla vnímána pouze jako součást většího ruského celku, ale aby byla uznána jako samostatný národ se svými vlastními politickými, kulturními a jazykovými právy.

Boczkowski se ve svém obsáhlém textu obrací na českou intelektuální veřejnost, kterou chce upozornit na důležitost ukrajinské otázky pro slovanský svět. Apeluje na české čtenáře, aby ukrajinské hnutí neviděli jako separatistické, ale jako legitimní snahu národa o vlastní identitu a politický život. Podle něj je zásadní, aby se Češi a další slovanské národy postavili na stranu Ukrajinců a uznali jejich právo na sebeurčení. Porozumění ukrajinské otázce je klíčové pro budoucí slovanskou spolupráci a pro zajištění spravedlivého postavení všech slovanských národů v Evropě.¹⁵

Širší veřejnosti byl určen spis téhož autora „Ukrajina a ukrajinská otázka“, vydaný v první roce války a plédující za osvobození Ukrajiny zpod ruského jha a vytvoření samostatného ukrajinského státu. Je zřejmé, že takovýto text by

¹⁴ BOCZKOWSKI, H. *Ukrajinská otázka*. In: Slovanický přehled. Sborník statí, dopisův a zpráv ze života slovanského. Redaktor a vydavatel Adolf Černý. Ročník XII. Nakladatel F. Šimáček. Praha 1910, s. 77–84. Dostupné též z: URL <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:827379d3-5276-11e1-1586-001143e3f55c?page=uuid:827379d4-5276-11e1-1586-001143e3f55c> [cit. 2024-09-28].

¹⁵ BOCZKOWSKI, H. *Ukrajinská otázka*. In: Slovanický přehled. Sborník statí, dopisův a zpráv ze života slovanského. Redaktor a vydavatel Adolf Černý. Ročník XIII. Nakladatel F. Šimáček. Praha 1910, s. 18, 56, 197. Dostupné z: URL <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:81bde573-5276-11e1-1586-001143e3f55c?page=uuid:81bde57a-5276-11e1-1586-001143e3f55c>. [cit. 2024-10-02]

v době válečné cenzury nemohl vyjít, pokud by nebyl v zájmu s Ruskem válčícího Rakouska, a i skutečnost, že vydavatel, tedy „Svaz za osvobození Ukrajiny (Bund zur Befreiung der Ukraina)“, založený emigranty z východní Ukrajiny, sídlil ve Vídni.¹⁶

Hned v úvodu brožury se autor emotivně obrací přímo na české čtenáře s výzvou k podpoře ukrajinského národního hnutí. Připomíná historické a kulturní vazby mezi Čechy a Ukrajinci, které sahají hluboko do minulosti. Zdůrazňuje, že oba národy sdílejí podobné zkušenosti s útlakem a bojem za národní identitu. Čechy a Ukrajina byly často spojeny společným osudem v boj proti cizímu útlaku. Zmiňuje například husitské hnutí v Čechách a kozácké povstání na Ukrajině jako příklady národních hnutí, která usilovala o svobodu a nezávislost. Boczkowski zdůrazňuje, že tyto historické paralely by měly posílit vzájemnou solidaritu mezi Čechy a Ukrajinci. Poukazuje také na kulturní a jazykové vazby mezi oběma národy. Zmiňuje, že čeština a ukrajinština patří do stejné slovanské jazykové rodiny a že existuje mnoho podobností v literatuře, folkloru a tradicích obou národů. Věřící, že tyto kulturní vazby mohou přispět k lepšímu porozumění a spolupráci mezi Čechy a Ukrajinci.

V závěru této části autor apeluje na českou veřejnost, aby podpořila ukrajinské snahy o nezávislost a samosprávu. Zdůrazňuje, že podpora Ukrajiny je nejen morální povinností, ale také strategickým zájmem pro stabilitu a bezpečnost celé

¹⁶ BOCZKOWSKI, H. *Ukrajina a ukrajinská otázka*. Nákładem Svazu pro osvobození Ukrajiny: Praha 1915. Dostupné z: URL <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:04da1840-3292-11ee-9691-005056827e52?page=uuid:95ed4b02-cb37-419f-b644-c68bd507c161> [cit. 2024-09-28]. Srv. též BOCZKOWSKI, H. *Alexandr Ivanovič Gerčen*. In: Slovánský přehled. Sborník statí, dopisův a zpráv z života slovanského. Redaktor a vydavatel Adolf Černý. Nakladatel F. Šimáček. Praha 1912, s. 328–341 a 429–445. Dostupné též z: URL <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:827379d3-5276-11e1-1586-001143e3f55c?page=uuid:827379d4-5276-11e1-1586-001143e3f55c> [cit. 2024-09-28]. Emigranti z východní Ukrajiny založili ještě ve Lvivě Svaz pro osvobození Ukrajiny (SVU). Z obav před ruským útokem přenesli jeho sídlo právě do Vídně. SVU jako první z ukrajinských organizací veřejně deklaroval jako svůj cíl nezávislý ukrajinský stát. BOJKO, Oleksandr. GONĚC, Vladimír. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. JOTA: Brno 1997. ISBN 80-7217-031-7, s. 23. Podporu nacházeli i u rakouské vlády, která již v roce 1914 přišla s plánem vytvoření samostatné Ukrajiny z ukrajinských částí tehdejšího Ruského impéria. VE-BĚR, Václav a kol. *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918–1945*. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1993, s. 10. Srv. též BEYER, Hans. *Die Mittelmächte und die Ukraine 1914–1918*. In: Jahrbücher für Geschichte Osteuropas. Beiheft 2. Isar Verlag: München 1956, s. 23nn. Dostupné z: URL http://daten.digital-e-sammlungen.de/bsb00114554/image_1. [cit. 2024-08-28]. Další otazník leží i nad českou tiskárnou: “Vytisknuto v tiskárně Práva lidu (J. Skalák a spol.) v Praze II, Hybernská ulice. Československá sociální demokracie pod vedením pozdějšího prvního předsedy KSČ Bohumíra Šmerala, odmítala spolupracovat s odbojem a zaujímala důsledně austromarxistické, tedy prorakouské postoje. RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátku do převzetí moci*. Academia: Praha 2002. ISBN 80-200-0957-4, s. 27–34. Srv. též PACNER, Karel. *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých tajných služeb 1914–1989. Díl I. i 1914–1939*. Themis: Praha 2002. ISBN 80-7312-002-X, s.36, 57. Na druhé straně k sociálně demokratické straně měl autor velmi blízko a na stranách jejího tisku často publikoval.

střední Evropy. Věří, že silná a nezávislá Ukrajina může být důležitým partnerem pro Čechy v boji za svobodu a demokracii. Snaží se také vyvolat empatii a porozumění tím, že připomíná českým čtenářům jejich vlastní zkušenosti s útlakem a bojem za národní identitu. Věří, že společné historické zkušenosti mohou posílit vzájemnou podporu a spolupráci mezi Čechy a Ukrajinci. Boczkowski zdůrazňuje, že společné cíle obou národů – svoboda, nezávislost a národní obrození – mohou být dosaženy pouze prostřednictvím vzájemné podpory a solidarity.

Vlastní text začíná vysvětlením důležitosti ukrajinské otázky v kontextu tehdejší politické situace. Zdůrazňuje, že Ukrajina má bohatou historii a kulturní dědictví, které je často přehlíženo. Cílem brožury je osvětlit tyto aspekty a přispět k lepšímu porozumění ukrajinské situace. Následně Boczkowski podrobně popisuje dějiny Ukrajiny od nejstarších dob. Popisuje vznik a rozkvět Kyjevské Rusi jako jednoho z nejmocnějších států v Evropě v 9. až 13. století. Věnuje se devastujícímu dopadu tatarských nájezdů na ukrajinská území, popisuje vliv polsko-litevské unie na Ukrajinu, včetně povstání Bohdana Chmelnického, které vedlo k připojení části Ukrajiny k Ruskému impériu. V další části líčí geografickou a kulturní rozmanitost Ukrajiny. Popisuje úrodné stepi, lesy a hory, a bohatství přírodních zdrojů, jako je černozem, posléze zmiňuje ukrajinský jazyk, literaturu, folklór a náboženství, které hrají klíčovou roli v utváření ukrajinské národní identity. Zmiňuje významné ukrajinské spisovatele a básníky.

Důležitá je autorova analýza složitých politických vztahů Ukrajiny s jejími sousedy, zejména s Ruskem a připomíná jeho snahu potlačit ukrajinskou kulturu a jazyk, jakož i polské úsilí o integraci ukrajinských území do Polska. Na obranu proti těmto trendům zdůrazňuje význam autonomních snah a národního hnutí, které usilovalo o větší nezávislost a samosprávu a zmiňuje postavení rolníků a městského obyvatelstva a jejich roli v národním hnutí. Brožura obsahuje i národopisnou mapu, která je klíčovým nástrojem pro pochopení etnického složení Ukrajiny. Mapa ukazuje, kde žijí různé etnické skupiny, a ilustruje kulturní a jazykovou rozmanitost regionu.

V závěru Boczkowski shrnuje hlavní body své práce a nabízí úvahy o budoucnosti Ukrajiny, v nichž promýšlí možnosti politického uspořádání, které by respektovalo národní a kulturní specifika Ukrajiny. Zdůrazňuje potřebu mezinárodní podpory a uznání ukrajinských snah o nezávislost a samosprávu. Je přesvědčen že do budoucna má Ukrajina potenciál stát se významným hráčem na evropské scéně, pokud bude mít možnost svobodně se rozvíjet.¹⁷

¹⁷ BOCZKOWSKI, H. *Ukrajina a ukrajinská otázka*. Nákladem Svazu pro osvobození Ukrajiny: Praha 1915. Dostupné z: URL <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uid:04da1840-3292-11ee-9691-005056827e52?page=uid:95ed4b02-cb37-419f-b644-c68bd507c161> [cit. 2024-09-28]. Srv. též BOCZKOWSKI, H. *Alexandr Ivanovič Gercen*. In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisův a zpráv ze života slovanského. Redaktor a vydavatel Adolf Černý. Nakladatel F. Šimáček. Praha 1912, s. 328–341 a 429–445. Dostupné též z: URL <https://www.digitalniknihov->

Masaryk: Ukrajina, Rusko a Evropa

Jedním z největších znalců problematiky Ruska a Ukrajiny z české strany byl první prezident Československé republiky, Tomáš Garrigue Masaryk, ovšem s jeho názory a publikacemi na toto téma se český čtenář mohl seznámit zpravidla až po válce. Masarykovo stěžejní dílo, tedy „Rusko a Evropa“ vyšlo sice již v roce 1913, ale německy a v Lipsku, poté anglicky a až v letech 1919 a 1921 česky. Ještě bouřlivější osudy měla práce „Nová Evropa. Stanovisko slovanské“ dopsané shodou okolností v Kyjivě, byly určené československým legionářům a z různých příčin vycházelo nejprve na pokračování v legionářském „Československém denníku“¹⁸. Text „Slované po válce“ pak vyšel v 1922 ve Slovanském přehledu a jako svého druhu příručka v roce 1923. „Světová revoluce“ pak ještě o dva roky později, tedy roku 1925.

na.cz/mzk/view/uuid:827379d3-5276-11e1-1586-001143e3f55c?page=uuid:827379d4-5276-11e1-1586-001143e3f55c [cit. 2024-09-28]. Exulanti z východní Ukrajiny založili ještě ve Lvivě Svaz pro osvobození Ukrajiny (SVU). Z obav před ruským útokem přenesli jeho sídlo právě do Vídně. SVU jako první z ukrajinských organizací veřejně deklaroval jako svůj cíl nezávislý ukrajinský stát. BOJKO, Oleksandr. GONĚC, Vladimír. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. JOTA: Brno 1997. ISBN 80-7217-031-7, s. 23. Podporu nacházeli i u rakouské vlády, která již v roce 1914 přišla s plánem vytvoření samostatné Ukrajiny z ukrajinských částí tehdejšího Ruského impéria. VEBER, Václav a kol. *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918–1945*. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1993, s. 10. Srv. též BEYER, Hans. *Die Mittelmächte und die Ukraine 1914–1918*. In: *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*. Beiheft 2. Isar Verlag: München 1956, s. 23nn. Dostupné z: URL http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00114554/image_1. [cit. 2024-08-28]. Další otazník leží i nad českou tiskárnou: “Vytisknuto v tiskárně Práva lidu (J. Skalák a spol.) v Praze II, Hybernská ulice. Československá sociální demokracie pod vedením pozdějšího prvního předsedy KSČ Bohumíra Šmerala, odmítala spolupracovat s odbojem a zaujímala důsledně austromarxistické, tedy prorakouské postoje. RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*. Academia: Praha 2002. ISBN 80-200-0957-4, s. 27–34. Srv. též PACNER, Karel. *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých tajných služeb 1914–1989. Díl I. i 1914–1939*. Themis: Praha 2002. ISBN 80-7312-002-X, s.36, 57. Na druhé straně k sociálně demokratické straně měl autor velmi blízko a na stranách jejího tisku často publikoval.

¹⁸ Srv. MASARYK, Tomáš Garrigue. *Bratři, čeští, slovenští vojáci*. In: *Československý denník*, číslo 52. V Pance v úterý 16. dubna 1918. Dostupné z: URL <https://www.digitalniknihovna.cz/dsmo/view/uuid:7103dc4f-75b2-4788-8a3f-b75a45d0cf91?page=uuid:e4927861-352f-11e9-86b4-005056b73ae5> [cit. 2024-10-07]. „Tato kniha má dlouhou historii. Byla původně napsána loni v Petrohradě, za neklidu revolučního. Šlo mi o to, objasnit našim vojákům zásadní problémy války; jim kniha byla věnována. Odevzdal jsem rukopis ruské tiskárně, ale domnívám se, že teď kniha na Rusi vyjít nemohla. Mezitím musil jsem odejet na Západ; na cestě Sibiří a Tichým Oceánem zpracoval jsem část svého rukopisu v tuto knížku, kterou teď předkládám politické veřejnosti. Psal jsem, nemaje k dispozici skoro žádné literatury; jen při poslední revisi rukopisu mohl jsem tu a tam použít literatury americké. Opakuji však, že mi šlo o objasnění zásadních problémů válkou rozvířených. Washington, v říjnu 1918. T. G. M. Předmluva k anglickému a francouzskému vydání“. MASARYK, Tomáš Garrigue. *Nová Evropa. Stanovisko slovanské*. Nákladem Gustava Dubského v Praze 1920, s. 8.

Masarykovy práce, které se ve větší či menší míře dotýkají postavení Ukrajiny a ukrajinského jazyka a kultury jsou zajímavé a v mnoha případech jsou – navzdory tomu, že byla psány často účelově – stále platné. Ukrajinská otázka byla pro Masaryka jednou z klíčových kapitol v rámci jeho úvah o národnostním problému a jeho působení nejen v české politice, ale i ve vídeňském parlamentu a mezinárodních jednáních během a po první světové válce.¹⁹

Nejen v „Nové Evropě“ Masaryk zdůraznil, že „spravedlnost k jiným národům vyžaduje znalost jejich problémů“ Národnost dle něj neznamenala pouze jazykovou identitu, ale zahrnovala také politické, státní, hospodářské, sociální, etické, náboženské a kulturní aspekty. Masaryk kladl velký důraz na právo každého národa na svobodný kulturní a politický rozvoj a důrazně odsuzoval jakoukoliv formu násilného potlačování či odnárodňování. Vnímal to nejen jako ztrátu pro potlačovaný národ, ale i jako škodu pro vládnoucí mocnost, která si podrobovala jiné národy.²⁰

Ukrajinskou otázku proto Masaryk nepovažoval problém pouze za jazykový, ale za politický a kulturní. Byl přesvědčen, že ukrajinskou otázku je třeba řešit v širším kontextu slovanských národů, nikoliv jako izolovanou záležitost jednoho národa. Odmítal romantický a sentimentální panslavismus, který podle něj vedl k bezvýhradné podpoře Ruska.²¹

Masarykův vztah k ukrajinské otázce procházel několika fázemi. V předválečném období se k ní stavěl především z filozoficko-politického hlediska, kdy ji považoval za součást širšího problému slovanských národů v Evropě. Své názory na ukrajinské hnutí tehdy formuloval na základě studia českého národního obrození a slovanofilství, zejména děl Karla Havlíčka Borovského a Františka Palackého. První větší Masarykovou politickou reakcí na ukrajinskou otázku byla jeho řeč ve vídeňském parlamentu o národnostním problému východní Haliče, kde se postavil na stranu haličských Ukrajinců²²

Masaryk viděl antagonismus mezi Poláky a Malorusy (Ukrajinci) jako jeden z důležitých faktorů, které vedly ke sporu mezi těmito dvěma národy. „Antagonism proti Polákům, utlačujícím Malorusy církevně, národnostně a hospodářsky, přivedl

¹⁹ CHARVÁT, V. *Masaryk a Ukrajinci*. In: *Slovanský přehled: sborník pro poznávání politického, hospodářského, sociálního a kulturního života slovanských států a národů*. Redaktor a vydavatel: Adolf Černý. Ročník XXII. Praha: Československá obec legionářská, 1930, s. 112–130. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:88309793-5276-11e1-1872-001143e3f55c?page=uuid:8830980d-5276-11e1-1872-001143e3f55c>. [cit. 2024-09-28].

²⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Nová Evropa*, s. 99.

²¹ Tamtéž, s. 141.

²² CHARVÁT, V., c. d., s. 118.

maloruský národ do říše moskevské“.²³ V tomto období se ukrajinské hnutí zaměřovalo především na jazykovou autonomii a usilovalo o zavedení ukrajinštiny do škol a úřadů. Postupně se ale rozvinul i politický separatismus, zejména v reakci na polský a ruský útlak. Masaryk poznamenal: „Historický vývoj ukazuje, že se jednotliví národové neustále odlišují (diferencují), ale zároveň vzniká politický, hospodářský a kulturní vliv vzájemný.“²⁴

Masaryk se neztotožňoval s oficiálním stanoviskem rusofilů, kteří považovali Ukrajince za pouhé nářečí ruského národa. Naopak uznával jejich právo na jazykovou a kulturní identitu. V předválečných letech se také sblížil s několika předními představiteli ukrajinského národního hnutí, jakými byli například spisovatel a politik Ivan Franko či Hippolyt Boczkowski.²⁵

V době Velké (první světové) války, kdy se ukrajinská otázka stala důležitým tématem v kontextu slovanského osvobození, Masaryk nadále podporoval právo Ukrajinců na sebeurčení. Kritizoval carské Rusko za jeho politiku vůči Ukrajincům, když prohlásil: „Rusové měli dávno příležitost a povinnost dělat slovanskou politiku vůči Polákům a Malorusům. Historie té politiky je smutnou kapitolou ruských dějin a důkazem zároveň, že Rusko bylo neslovanské.“²⁶ Po svém příjezdu do Ruska v květnu 1917 se Masaryk ocitl uprostřed politického a národnostního chaosu, který následoval po ruské revoluci. Ukrajinská národní rada (Centrální rada) tehdy vyhlásila Ukrajinu autonomní republikou a Masaryk byl nucen řešit své vztahy s ukrajinskou vládou. S ukrajinskými vůdci, jako byli Mychajlo Hruševskij, Volodymyr Vynnyčenko a Simon Petljura, navázal kontakt a dojednal s nimi podmínky spolupráce, které umožnily československým legiím volný pohyb přes Ukrajinu. Masaryk ale varoval před úplnou nezávislostí Ukrajiny, protože věřil, že by se bez silné ruské podpory dostala pod vliv Německa a Rakouska.²⁷ I po válce Masaryk nadále zastával názor, že ukrajinská otázka musí být řešena ve spolupráci s Ruskem. Ukrajinskou otázku chápal jako důležitý aspekt slovanského problému, který musí být řešen s ohledem na širší politické a geopolitické souvislosti. Věřil, že Ukrajinci mají právo na kulturní a politickou autonomii, ale také že jejich plná nezávislost by v daných podmínkách nebyla prospěšná jak pro Ukrajinu, tak pro širší slovanskou spolupráci.

²³ MASARYK, Tomáš, Garrigue. *Rusko a Evropa. Studie o duchovních prouděch v Rusku. Díl I a díl II. Část I. Ústav T. G. Masaryka*: Praha 1995. ISBN 80-901971-1-6., s. 224.

²⁴ Tamtéž, s. 208.

²⁵ *První setkání dvou osobností: T. G. Masaryk a H. O. Boczkowski*. Dostupné z: URL <https://www.myaукраїна.cz/index.php/node/1323> [cit. 2024-09-08].

²⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918. Vzpomíná a uvažuje T. G. Masaryk*. ČIN A ORBIS V PRAZE 1925, s. 175.

²⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Nová Evropa*, s. 140n.

Hruševskij pro mírová jednání v Paříži

S tímto názorem polemizuje profesor Hruševskij²⁸ ve spisu „Ukrajina a Rusko“ vydaném v Praze v roce 1919 i v souvislosti se probíhající mírovou konferencí v Paříži a okolí. Text poskytl vhled do historických procesů, které formovaly ukrajinskou národní identitu a její vztahy s Ruskem. Autor v něm analyzoval klíčové události a osobnosti, které hrály roli v tomto procesu, a zdůraznil význam ukrajinských snah o autonomii a sebeurčení. Hruševskij se zaměřil na klíčové momenty, jako byla dohoda mezi Ukrajinskou ústřední radou a Zatímní ruskou vládou, která byla uzavřena 29. a 30. června 1917. Tato dohoda byla výsledkem vyjednávání mezi představiteli Ukrajinské Ústřední Rady a ruskými ministry Kerenským, Tereščenkem a Ceretelim. Dohoda měla za cíl uspokojit autonomní

²⁸ Mychajlo Serhijovyč Hruševskij (1866–1934) byl jedním z nejvýznamnějších ukrajinských historiků, politiků a veřejných činitelů své doby. Je považován za zakladatele moderní ukrajinské historiografie a za jednu z klíčových osobností ukrajinského národního obrození. Jeho mnohostranný život zahrnoval nejen vědeckou práci, ale také aktivní politickou angažovanost, která vyvrcholila během revolučních událostí na Ukrajině v letech 1917–1918. Hruševskij se narodil 29. září 1866 ve městě Choľm, tehdy součástí Ruské říše (dnešní Chelm ve východním Polsku), v rodině učitele. Vzdělání získal v Kyjivě, kde vystudoval historii na univerzitě sv. Vladimíra (dnešní Kyjevská univerzita). Již od studentských let ho fascinovala ukrajinská historie, kterou tehdy nebylo snadné studovat, protože byla v podstatě součástí širší ruské historiografie. Hruševskij však pevně věřil, že Ukrajinci jsou samostatný národ s vlastní historií a kulturou. V roce 1894 byl jmenován profesorem na univerzitě ve Lvivě, tehdy součástí Rakousko-Uherska, kde se mohl volněji věnovat výzkumu ukrajinských dějin a národního hnutí. Zde se stal vedoucím Ukrajinské historicko-filozofické sekce při Národním vědeckém institutu Ševčenko. V tomto období začal pracovat na svém monumentálním díle „Dějiny Ukrajiny-Rusi“. Hruševského vědecká práce byla naprosto zásadní pro formování ukrajinské národní identity. Osmidílné „Dějiny“ představují první ucelený pohled na ukrajinské dějiny jako historii samostatného národa, nikoli jako část ruských nebo polských dějin. Hruševskij prosazoval myšlenku, že kořeny ukrajinské státnosti sahají až do Kyjevské Rusi, což bylo v kontrastu s ruským výkladem historie, který tuto tradici spojoval především s Moskvou. Toto dílo se stalo základem moderního pojetí ukrajinské historie. Politická aktivita Mychajla Hruševského vyvrcholila během ukrajinské revoluce (1917–1921), kdy se stal jedním z hlavních představitelů Ukrajinské ústřední rady (Центральна Рада) – revolučního parlamentu, který vyhlásil nezávislost Ukrajiny. V březnu 1917 byl Hruševskij zvolen předsedou Ústřední rady a byl na čela snah o vytvoření samostatného ukrajinského státu. Pod jeho vedením byla v lednu 1918 vyhlášena Ukrajinská lidová republika (UNR). Hruševskij usiloval o demokratický, federalistický stát s plným právem národů na sebeurčení. Bohužel byla situace komplikována zahraničními i vnitřními faktory, včetně útoků bolševiků a vojenské intervence Německa a Rakousko-Uherska. Po porážce Ukrajinské lidové republiky v roce 1919 Hruševskij odešel do exilu. Nějaký čas žil ve Vídni a posléze v Praze, kde nadále pokračoval ve své vědecké práci. V Praze úzce spolupracoval s tamní ukrajinskou diasporou a pokračoval v publikování a práci na ukrajinské historiografii. V roce 1924 se za složitých podmínek vrátil do Sovětského svazu, kde doufal, že bude moci pokračovat ve své vědecké činnosti. Nicméně sovětský režim na něj pohlížel s nedůvěrou a v roce 1931 byl zatčen a obviněn z kontrarevolučních aktivit. Ačkoliv byl nakonec propuštěn, jeho vliv byl výrazně omezen a do konce života zůstal pod přísným dohledem. Hruševskij zemřel za nejasných okolností v roce 1934 v Kislovodsku na Kavkaze, kde byl na léčení. Podle oficiální zprávy šlo o komplikace po operaci, ale existují i spekulace, že mohl být obětí politické vraždy. *Грушевський Михайло Сергійович*. Dostupné z URL: <https://knu.ua/ua/geninf/osobystosti/grushevskiy> [cit. 2024-10-01].

snahy ukrajinského obyvatelstva a vytvořit pevný základ pro spolupráci mezi Ukrajinou a Ruskem. Ukrajinské snahy o autonomii byly v souladu s demokratickými hesly ruské revoluční demokracie, která přijala zásadu sebeurčení národů. Tato zásada byla prohlášena na sjezdu sociálních a dělnických organizací a měla být aplikována i na národy ruské republiky. Ukrajinská Ústřední Rada usilovala o úplné a důsledné sebeurčení Ukrajiny, což prý bylo v souladu s tehdejšími revolučními ideály.

Hruševskij hodnotil ukrajinské národní obrození jako součást širšího evropského hnutí za národní emancipaci a individualizaci. Zdůraznil, že ukrajinské snahy o autonomii byly legitimní a v souladu s demokratickými ideály té doby. Ukrajinská Ústřední Rada a Generální Sekretariát sehrály klíčovou roli v tomto procesu a jejich úsilí směřovalo k vytvoření stabilního a autonomního ukrajinského státu.

Spis byl vydán v tehdejším Československu s cílem informovat české politiky a občany o důležitých událostech a procesech, které formovaly ukrajinskou národní identitu a její vztahy s Ruskem. Hruševskij se snažil zdůraznit význam ukrajinské otázky pro širší východoevropský kontext a upozornit na důsledky, které by tyto události mohly mít pro budoucnost regionu. Informování české veřejnosti mělo za cíl zvýšit povědomí o ukrajinských snahách a podpořit porozumění mezi národy v nově vzniklém státě.²⁹

Jaromír Nečas Symonu Petljurovi

V témže roce, tedy 1919, vyšla i velmi zajímavá práce Jaromíra Nečase³⁰

²⁹ HRUŠEVSKYJ Mychajlo. *Ukrajina a Rusko*. Nákladem ukrajinského vydavatelského družstva „ČAS“, Kyjiv – Praha 1919. Dostupné též z URL: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:43994df0-d68e-11e7-8294-005056827e51?page=uuid:7db32c60-0053-11e8-816d-5ef3fe9bb22f> [cit. 2024-09-30].

³⁰ Jaromír Nečas (1888–1945) byl významným československým politikem, který se prosadil především v oblasti sociálních věcí a mezinárodní diplomacie. Jeho působení výrazně ovlivnilo politiku Československa vůči východní Evropě, zejména ve vztahu k Ukrajině, což vycházelo z jeho hlubokého zájmu o slovanské otázky. Během své kariéry jako ministr sociálních věcí (1935–1938) a diplomat se zasazoval o podporu slovanských národů, přičemž se podílel na řadě iniciativ, které měly za cíl zlepšit situaci uprchlíků a posílit vztahy mezi Československem a východními národy, včetně Ukrajinců. V době první republiky Československo poskytovalo exil a podporu mnoha Ukrajincům, kteří po porážce své nezávislé Ukrajinské lidové republiky hledali azyl. Masarykova a Benešova politika poskytovala těmto uprchlíkům jak materiální, tak vzdělávací pomoc. Nečas, ve své roli vládního představitele, měl příležitost tuto politiku podporovat a aktivně ji naplňovat, což bylo zvláště důležité v kontextu československo-ukrajinských vztahů, které se formovaly na základě společného odporu vůči Rusku a Německu. Po mnichovské krizi v roce 1938, kdy byl pověřen tajnou diplomatickou misí, se Nečas snažil najít řešení, jak ochránit československý stát a zajistit, aby Československo mohlo existovat i nadále, byť pod těžkými podmínkami. Po podpisu Mnichovské dohody a následném nacistickém zaboru českého území se Nečas zapojil do odboje, a nakonec uprchl do Londýna, kde působil v exilové vládě. Z té byl „odejit“ proradou prezidenta Beneše, který po něm chtěl, aby na sebe vzal tajnou předmnichovskou misi do Francie. Jeho

„Východoevropská tragedie a Ukrajina. (Její vývoj a životné síly)“. Práce věnovaná komplexnímu pohledu na ukrajinskou otázku a její historický, kulturní a politický vývoj. Autor ji zahajuje věnováním významnému ukrajinskému vůdci Symonu Petljurovi, a zdůrazňuje, že jeho kniha čerpá jak z písemných pramenů, tak z osobních zkušeností a informací získaných od ukrajinských přátel. Nečas se v úvodu přiznává k rusofilství, ale zároveň vyjadřuje hluboké přátelství k Ukrajincům a jejich národnímu hnutí. Kritizuje české rusofilství za jeho povrchnost a idealismus, který nebral v úvahu reálné poměry v Rusku. Připomíná, že česká samostatnost byla do značné míry ovlivněna ruskou revolucí, která přinesla osvobození mnoha evropským národům. Nečas zdůrazňuje, že moderní slovanská politika by měla být založena na zásadě sebeurčení a demokratickém přátelství mezi slovanskými národy, bez imperialismu a násilí. Ukrajinské hnutí, které se v poslední době projevilo s neobyčejnou houževnatostí, je podle něj důkazem životaschopnosti ukrajinského národa. Autor se zabývá kulturním životem nové Ukrajiny, včetně literatury, hudby, divadla, malířství a školství. Ukrajinská literatura, která vznikla za nejtěžších podmínek, je podle něj důkazem národního svérázu a samostatnosti. Nečas vyzdvihuje významné ukrajinské spisovatele, jako jsou Taras Ševčenko, Ivan Franko, Lesja Ukrajinka a Mychajlo Kocjubynskij, kteří svými díly přispěli k národnímu uvědomění a kulturnímu rozvoji. Ukrajinská hudba a lidová kultura jsou podle Nečase neoddělitelnou součástí ukrajinského národního života. Ukrajinská píseň, která provází Ukrajince od narození až do smrti, je projevem jejich duše a národní identity. Nečas také popisuje rozvoj ukrajinských divadel, která se po revoluci rychle rozvíjela a stala se důležitým prostředkem národního uvědomění. Ukrajinské malířství a sochařství, které čerpá inspiraci z krásné a bohaté ukrajinské krajiny, je dalším důkazem kulturního bohatství ukrajinského národa. Nečas se věnuje také ukrajinskému školství, které se po revoluci rychle rozvíjelo. Ukrajinská vláda a zemstva otevřely tisíce národních škol, gymnázií a odborných škol, což přispělo k rychlému kulturnímu a vzdělanostnímu rozvoji ukrajinského lidu. Autor zdůrazňuje, že ukrajinské školství je založeno na zásadě vyučování v mateřském

tragický osobní osud byl poznamenán ztrátou rodiny, když jeho žena a dcera zahynuly v nacistickém koncentračním táboře. Jaromír Nečas zemřel v roce 1945 ve Walesu, kde strávil poslední roky života v exilu. Jeho odkaz zůstává významný pro československo-ukrajinské vztahy i pro jeho nasazení v otázkách sociální spravedlnosti a mezinárodní solidarity. Zdroje: *Jaromír Nečas*. Dostupné z URL: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jarom%C3%ADr_Ne%C4%8Das [cit. 2024-09-08] a *Jaromír Nečas, pěšák Mnichova a tragická oběť loajality*. Dostupné z URL: <https://plus.rozhlas.cz/jaromir-necas-pesak-mnichova-a-tragicka-obet-loajality-9109600> [cit. 2024-09-08]. Komplexní pohled na tuto nesporně zajímavou osobnost československých dějin nabízí bakalářská práce M. Švece. Srv. ŠVEC, Michael. *Jaromír nečas a jeho role v československo – ukrajinských vztazích*. [online]. Praha: Karlova univerzita, Fakulta humanitních studií 2014. Vedoucí práce PhDr. Bohdan Ziljinskij, Ph.D. Dostupné z: URL <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/69827/130138843.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [cit. 2024-10-06].

jazyce, což je klíčové pro národní uvědomění a kulturní rozvoj. Nečas se zabývá také významem a silou ukrajinských samosprávných a svépomocných organizací, jako jsou zemstva a družstva. Zemstva, která byla po revoluci demokratizována, se stala důležitým nástrojem pro hospodářský a kulturní rozvoj Ukrajiny. Družstevnictví, které se na Ukrajině rychle rozvíjelo, je podle Nečase důkazem schopností ukrajinského lidu organizovat se a spolupracovat na společném cíli. Autor se věnuje také politickému životu na Ukrajině v posledních letech, včetně vývoje politických událostí v letech 1917-1919 a vzniku ukrajinských politických stran. Nečas popisuje vznik a vývoj ukrajinských politických stran, jako jsou sociální revolucionáři, sociální demokraté, socialisté federalisté a socialisté samostijnyci, které hrály klíčovou roli v ukrajinském národním hnutí. Autor také popisuje významné politické osobnosti, jako jsou Symon Petljura, Mychajlo Hruševskij a Volodymyr Vynnyčenko, kteří se zasloužili o ukrajinskou nezávislost a demokratický rozvoj. Nečas se věnuje také ukrajinské žurnalistice, která se po revoluci rychle rozvíjela a hrála důležitou roli v národním uvědomění a kulturním rozvoji. Ukrajinské noviny a časopisy, které vycházely ve velkém množství, byly důležitým prostředkem pro šíření národních myšlenek a kulturní osvěty. Autor zdůrazňuje, že ukrajinská žurnalistika je důkazem životaschopnosti a kulturní vyspělosti ukrajinského národa. Nečas uzavírá svou knihu výzvou k českým politikům a veřejnosti, aby se dívali na ukrajinské hnutí otevřenými očima a podporovali spravedlivou a rozumnou slovanskou politiku. Ukrajinské hnutí, které se projevilo s neobyčejnou silou a houževnatostí, je podle něj důkazem životaschopnosti a kulturní vyspělosti ukrajinského národa. Autor věří, že spravedlivá a rozumná slovanská politika, založená na zásadě sebeurčení a demokratickém přátelství mezi slovanskými národy, je klíčem k harmonickému soužití a rozvoji slovanského světa.³¹

Závěr

Mezi lety 1910 a 1925 měla česká odborná i politická veřejnost dostatečnou příležitost seznámit se s ukrajinskou otázkou, především díky vlivu ruské revoluce a následnému příchodu mnoha exulantů do Československa. V těchto letech došlo k výraznému nárůstu povědomí o ukrajinské snaze o národní samostatnost, a to díky několika faktorům. Jedním z hlavních center ukrajinského exilu se stala Praha, která poskytla útočiště intelektuálům, politikům, studentům a dalším uprchlíkům z Ruska a Ukrajiny po roce 1917. Ukrajinská diaspora v Československu se stala klíčovou pro šíření informací o bojích Ukrajinců za nezávislost.

³¹ NEČAS, Jaromír. *Východoevropská tragedie a Ukrajina (Její vývoj a životné síly)* Nákladem spolku „Všesvit“: Praha 1919. Dostupné též z URL: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:647c6ba0-3a92-11e5-8851-005056827e51?page=uuid:64febfd0-4189-11e5-8b04-5ef3fc9bb22f>. [cit. 2024-09-30].

Prezident Tomáš G. Masaryk hrál důležitou roli v podpoře ukrajinského národně-osvobozeneckého hnutí, čímž přispěl k vytvoření příznivých podmínek pro ukrajinskou emigraci a vzájemné kulturní a politické vazby. Ve svých pracích pravidelně zdůrazňoval význam sebeurčení národů a kritizoval politiku rusifikace, která byla uplatňována na Ukrajině.

Revue *Slovanský přehled*, která začala vycházet již v roce 1899, se ukrajinské otázce věnovala systematicky. Zásadní studie Ivana Franka nebo Hippolyta Boczkowského, publikované na začátku 20. století, přinesly důležité informace o vývoji ukrajinského národního hnutí a o boji Ukrajinců za samostatnost. Boczkowski ve své stati „Ukrajinská otázka“ kritizoval ruskou propagandu, která líčila ukrajinské hnutí jako separatistické, a vysvětloval, že se jedná o přirozené národní snahy o nezávislost, které jsou dlouhodobě potlačovány.

Dalším významným faktorem pro šíření povědomí o ukrajinské otázce v Československu byla aktivní role ukrajinských emigrantů a v prvních letech republiky také diplomatické zastoupení Ukrajinské lidové republiky v Praze, které fungovalo mezi lety 1919 a 1921, umožnilo československé vládě a veřejnosti přímo komunikovat s představiteli ukrajinského národa a získávat informace o politických a vojenských událostech ve východní Evropě.³²

O autorovi

PhDr. Miroslav Breitfelder, Ph.D. dlouhodobě působí na Katedře historie Fakulty pedagogické ZČU v Plzni. Mezi jeho hlavní odborné zájmy patří nejnovější dějiny, druhá světová válka a didaktika nejnovějších dějin.

E-mail: mbreitfe@khi.zcu.cz

³² Srv. *Dobré styky mezi československým státem a Ukrajinou*. In: *Národní listy*, 25. ledna 1919, č. 22, ISSN 1214-1240, s. 3. Dostupné z URL: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:e7da0fb6-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:629baffd-435e-11dd-b505-00145e5790ea>. [cit. 2024-08-31]. Zpráva ČTK informuje o setkání prezidenta Masaryka s ukrajinským vyslancem.